

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Mgr. Jana Obrovská, Ph.D.

Habilitační práce

Adresování žákovské rozmanitosti ve vzdělávání

Oponent

Stanislav Štech

**Pracoviště oponenta,
instituce**

Katedra psychologie, UK-PedF, M.D.Rettigové 4,
116 39 Praha 1

1

Žákovská rozmanitost se u nás výrazně připomněla v souvislosti s inkluzivním vzděláváním. "Horkým" tématem se pak stala zejména zhruba před deseti lety po přijetí proinkluzivní novely školského zákona, která vyvolala nejen v pedagogické obci značné kontroverze. Předložená habilitační práce v podobě komentáře o rozsahu 35 stran a šesti kumulovaných studií je tak bezesporu aktuální. Důležitější však je, že je v domácím prostředí jediná, která téma "inkluzivnosti" zařazuje do širšího rámce zvládnutí žákovské diverzity, tedy narůstající heterogenity školních tříd. Ve svém posudku se nejprve budu věnovat jejím silným stránkám.

- 1) Komentář není jen přehledem abstraktů kumulovaných studií, ale je důležitým logickým, teoretickým i metodologickým vodítkem pro jejich čtení. Od počátku nastoluje otázku dnešního vzdělávání prostřednictvím napětí mezi tzv. širokým (spíše bych řekl "obecně pedagogickým") a tzv. úzkým (spíše "speciálně-pedagogickým") pojetím žákovské rozmanitosti. A poctivě přiznává i rizika obou přístupů, byť výzkumně dokládá preferenci přístupu prvního. Komentář pak pokračuje zdůvodněním metodologie jejích výzkumů, přehledem hlavních zjištění a jejich teoretickými, metodologickými a praktickými implikacemi. Text je sice hutný, ale výborně logicky vystavěný a velice čtenářsky přívětivý.
- 2) Kumulované studie nesou autorskou pečeť od 30% do 60% (jedna studie v českém časopise je výlučným dílem habilitantky) a byly publikovány v kvalitních časopisech s IF. Oceňuji, že podíly autorky jsou konkretizovány také kvalitativně a spoluautoři doložili svůj podíl.
- 3) Za důležitý příspěvek autorky k pedagogické teorii považuji pojmové rozlišení jinak vágní "diverzity" na pedagogické pojetí a na pojetí speciálně pedagogické nebo kategoriálně kompenzační. První je výsledkem demokratizace přístupu ke vzdělávání všech žáků. Druhé identifikuje, vybírá a také značkuje skupiny žáků podle jejich speciálních potřeb definovaných zdravotním nebo socio-ekonomickým/kulturním znevýhodněním nebo nadáním. Právě reduktivní druhé pojetí vyvolalo u nás v úvodu zmíněné kontroverze a rezistenci velké části pedagogické obce. Habilitantka pak odmítá disjunktivní přístup (jedno, nebo druhé) a pléduje za komplementaritu obou přístupů. Výsledky prvních tří studií, z nichž klíčová je první prezentovaná studie identifikující pět jádrových inkluzivních praktik (diferencovaná výuka se zdá být nejdostupnější) a deset klíčových strategií vzdělávání v inkluzivních školách,

¹ V textu posudku se lze zaměřit například na tyto oblasti: aktuálnost tématu, přístup k řešení, použitá metodologie, kvalita a správnost dosažených výsledků, původnost dosažených výsledků, uplatnitelnost výsledků pro rozvoj oborů a další bádání, uplatnitelnost výsledků v praxi, formální úprava a jazyková úroveň práce, připomínky k habilitační práci uchazeče.

MUNI

dokládají, že jde o praktiky považované za obecně efektivní pro kvalitní vzdělávání. Studie je doplněna výzkumem identifikujícím obtíže studentů učitelství zvládat diferencovanou výuku i výzvami pro pojetí vysokoškolského kurikula v jejich přípravě. Třetí přehledová studie 26 výzkumných textů pak dokládá naše potíže s uchopením obecně pedagogického (širokého) přístupu k různosti žáků.

- 4) V případě selektivně kompenzačního, úzkého pojetí různosti žáků zkoumaného v dalších třech studiích (habilitantka se v nich věnuje hlavně Romům) je teoretickým přínosem hlavně důraz na nutnost chápat etnické či sociokulturní kategorie ne podle statických a homogenních charakteristik skupiny projikovány do jedinců jako charakteristik neměnných. Dokládá možnost přistupovat k nim jako k situačně proměnlivým a individuálně kontextovým.
- 5) Kvalitativní metodologie výzkumů (etnografie, biografická metoda, případové studie) je srozumitelně podána, a především přesvědčivě zdůvodněna. Nejsilnějším argumentem ve prospěch těchto metod je konstatování rozporu mezi veskrze pozitivními výsledky dotazníkového šetření romských matek vypovídajících o vztahu ke škole a školy k jejich dětem a jejich negativními zkušenostmi odhalenými v rozhovorech a biografickém vyprávění).
- 6) Implikace pro teorii, metodologii a praxi pak hutně shrnuje přínosy v těchto oblastech. Kromě již zmíněné teorie oceňují metodologickou výzvu, jak konstruovat výzkumné vzorky zahrnutím všech relevantních aktérů, všech žáků, ale také jejich rodičů. A získat jejich perspektivy, zejména pak „přivést k řeči“ hlasy těch dosud marginalizovaných. Např. drtivá většina výzkumů inkluze se omezuje jen na postoje a názory učitelů nebo (méně často) rodičů. Habilitantka navíc ukázala, že je důležité doplnit rozhovory a dotazníky pozorováním *in situ*, v jejím případě během stovek vyučovacích hodin.
- 7) Praktický přínos jejích (a jejích kolegů) výzkumů samozřejmě nemůže být okamžitý, ani jednoduše proveditelný. Nicméně, pro zkvalitnění přípravy budoucích učitelů a pro další vzdělávání učitelů práce s modelem diferencované výuky už teď potenciál má.

Opravdu vážné připomínky habilitačnímu spisu nemám. Práce je na vysoké odborné úrovni, s mimořádně vyváženou teoretickou analýzou i empirickým doložením. Jen několik připomínek:

- 1) Kritickou sociologií kritizovaná „indiference k diferencím“ (Bourdieu) se navrhuje řešit diferencovanou výukou. Podle některých autorů (srv. Rochex, J.Y.: *Innovation pédagogique et démocratisation de l'école: un rapport pour le moins problématique. Pedagogika*, 2015, 65(5), 471–486) je však tato praktika vystavena riziku tzv. aktivní diferenciací (tj. snižuje výchozí nerovnosti mezi žáky). Gradované úlohy, aktivizující způsoby zapojení žáků nebo spolupráce s asistentem pedagoga vedou nakonec ke kognitivně nenáročným, byť „motivujícími“ či spíše zábavnými aktivitami žáků s horšími výchozími předpoklady.
- 2) V obhajobě metodologie habilitantka tvrdí, že dát hlas marginalizovaným je usnadněno „narativní kompetencí vlastní biografické analýze“. Při asymetrii mezi výzkumníky a respondenty z minority by takové tvrzení vyžadovalo přesvědčivější vysvětlení.
- 3) Po formální a textové stránce je práce velmi dobrá. Jazykově pouze lituji řady anglicismů. „Adresovat rozmanitost“, „fokusovat participaci“ nebo „zkompetentňovat aktéry“ v době dominance angličtiny, kdy už závažné výsledky výzkumu česky nestojí za to psát, sice nepřekáží výzkumné komunitě. Nicméně čeština by možná nutila polysémii např. pojmu „adresování“ lépe vystihnout (přistupovat k, řešit, zvládat?).
- 4) Pro celou odbornou komunitu by bylo velice prospěšné, kdyby téma bylo zpracováno monograficky (podobně jako anglicky vydaná autorčina monografie o romské identitě a rituálech ve školní třídě z r. 2018) – a ještě česky. Z anglosaského prostředí

MUNI

převzatý žánr kumulovaných prací bohužel činí z tak skvěle soustředěného výzkumného úsilí jakási *membra disjecta*.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce (počet dotazů dle zvážení oponenta)

- 1) Uvítám, když habilitantka odpoví na první dvě připomínky uvedené výše
- 2) Jak byste konkrétně popsala žádoucí komplementaritu širokého a úzkého pojetí žákovské různosti?

Závěr

Habilitační práce Mgr. Jany Obrovské, Ph.D., s názvem „*Adresování žákovské rozmanitosti ve vzdělávání*“ **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Pedagogika.

V Praze

Dne 11. března 2026

podpis

HABILITATION THESIS REVIEWER'S REPORT

Masaryk University

Applicant

Mgr. Jana Obrovská, Ph.D.

Habilitation thesis

Addressing Student Diversity in Education

Reviewer

Reviewer's home unit, institution

2

Student diversity has become a prominent topic in our context particularly in connection with inclusive education. It became a “hot” issue especially about ten years ago, following the adoption of the pro-inclusive amendment to the Education Act, which provoked considerable controversy not only among educators.

The submitted habilitation thesis, consisting of a 35-page commentary and six cumulative studies, is undoubtedly timely. More importantly, it is the only work in the domestic context that situates the topic of “inclusiveness” within the broader framework of addressing student diversity—that is, the increasing heterogeneity of school classrooms. In my review, I will first focus on its strengths.

- 1) The commentary is not merely an overview of abstracts of the cumulative studies; rather, it serves as an important logical, theoretical, and methodological guide for their reading. From the outset, it frames the issue of contemporary education through the tension between the so-called broad (I would call it “general-pedagogical”) and the so-called narrow (“special-pedagogical”) conceptions of student diversity. It also openly acknowledges the risks of both approaches, although the research evidence supports the preference for the former. The commentary then continues with a justification of the research methodology, an overview of the main findings, and their theoretical, methodological, and practical implications. Although the text is dense, it is very well structured and highly reader-friendly.
- 2) The cumulative studies bear the author’s contribution ranging from 30% to 60% (one study published in a Czech journal is solely the work of the habilitation candidate) and have been published in reputable journals with an impact factor. I appreciate that the author’s contributions are specified qualitatively, and that the co-authors documented their respective roles.
- 3) I consider the author’s conceptual distinction of the otherwise vague notion of “diversity” into a pedagogical conception and a special-pedagogical or categorical-compensatory conception to be an important contribution to pedagogical

² In the text of the review, you may focus, for example, on the following areas: the relevance and timeliness of the topic, the approach to addressing it, the methodology used, the quality and accuracy of the results achieved, the originality of the outcomes, the contribution of the results to the development of the field and to further research, the practical applicability of the results, the formal structure and linguistic quality of the thesis, and any comments regarding the candidate’s habilitation work.

MUNI

theory. The former results from the democratization of access to education for all pupils. The latter identifies, selects, and labels groups of pupils according to their special needs defined by disability or socio-economic/cultural disadvantage or giftedness. It is precisely this reductive second conception that has caused the controversies and resistance within the educational community mentioned at the beginning. The candidate rejects a disjunctive approach (one or the other) and argues for the complementarity of both.

The results of the first three studies—of which the first is pivotal, identifying five core inclusive practices (differentiated instruction appears to be the most accessible) and ten key strategies of instruction in inclusive schools—demonstrate that these are practices generally considered effective for high-quality education. This study is supplemented by research identifying the challenges student teachers face in managing differentiated instruction and the implications for university curricula that prepare them. The third review study of 26 research papers documents the difficulties we face in grasping the general-pedagogical (broad) approach to student diversity.

- 4) In the case of the selective-compensatory, narrow conception of student diversity explored in the next three studies (in which the candidate focuses primarily on Roma students), the theoretical contribution lies particularly in the emphasis on the need to understand ethnic or sociocultural categories not through static and homogeneous characteristics attributed to groups and projected onto individuals as immutable traits. She demonstrates the possibility of approaching them as situationally variable and individually contextualised.
- 5) The qualitative methodologies used in the research (ethnography, biographical method, case studies) are clearly presented and, above all, convincingly justified. The strongest argument in favour of these methods is the demonstration of the discrepancy between the overwhelmingly positive results of the questionnaire survey of Roma mothers regarding their relationship to the school and the school's relationship to their children, and their negative experiences revealed through interviews and biographical narratives.
- 6) The implications for theory, methodology, and practice concisely summarise the contributions in these areas. In addition to the theoretical aspects mentioned earlier, I appreciate the methodological challenge of how to construct research samples by including all relevant actors—all pupils as well as their parents—and capturing their perspectives, particularly by “giving voice” to those previously marginalised. For example, the vast majority of inclusion research focuses only on teachers' attitudes and opinions or, less frequently, on parents. The candidate also demonstrated the importance of supplementing interviews and questionnaires with in-situ observations—hundreds of hours of classroom observation in her case.
- 7) The practical impact of her (and her colleagues') research cannot, of course, be immediate or easily implemented. Nevertheless, the model of differentiated instruction already has potential to improve both initial teacher education and continuing professional development.

I have no truly serious reservations concerning the habilitation thesis. The work is of a high scholarly standard, with an exceptionally well-balanced theoretical analysis and empirical support. I offer only a few comments:

- 1) The issue of what critical sociology calls “indifference to differences” (Bourdieu) is proposed to be addressed through differentiated instruction. However, according to some authors (cf. Rochex, J.Y.: *Innovation pédagogique et démocratisation de l'école: un rapport pour le moins problématique*. *Pedagogika*, 2015, 65(5), 471–486), this practice is exposed to the risk of so-called active differentiation (i.e., it does not reduce the initial inequalities between pupils). Graduated tasks, activating forms of

MUNI

pupil engagement, or cooperation with a teaching assistant may ultimately result in cognitively undemanding — albeit “motivating” or rather entertaining — activities for pupils with weaker initial prerequisites.

- 2) In defending her methodology, the candidate argues that giving voice to marginalised groups is facilitated by the “narrative competence inherent in biographical analysis.” Given the asymmetry between researchers and respondents from minority backgrounds, such a claim would require a more convincing explanation.
- 3) From a formal and textual perspective, the work is very good. Linguistically, I regret only the frequent use of Anglicisms. Expressions such as “adresovat rozmanitost” (“to address diversity”), “fokusovat participaci” (“to focus participation”), or “zkompetentňovat aktéry” (“to empower actors”) do not present an obstacle for the research community at a time when English so strongly dominates that publishing major research results in Czech is often no longer considered worthwhile. However, the Czech language might compel us to capture the polysemy of a term such as “addressing” more precisely (approach, deal with, manage?).
- 4) It would be highly beneficial for the entire scholarly community if this topic were developed in monographic form (similar to the author’s English-language monograph on Roma identity and classroom rituals from 2018) — and preferably in Czech. Unfortunately, the genre of cumulative studies, adopted from the Anglo-Saxon academic environment, turns such an excellently focused research endeavour into a kind of membra disjecta.

Reviewer's questions for the habilitation thesis defence (number of questions up to the reviewer)

- 1) I would appreciate if the candidate could respond to the first two comments listed above.
- 2) How would you concretely describe the desirable complementarity between the broad and the narrow conceptions of student diversity?

Conclusion

The habilitation thesis entitled *Addressing Student Diversity in Education* by Mgr. Jana Obrovská, Ph.D., **fulfils** requirements expected of a habilitation thesis in the field of Pedagogy.

In Prague

Date: 11 March 2026

Signature: